

วรรณคดีกับความคิด

อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

“ควมม”

ถ้าเราให้คำจำกัดความว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์คิดและทำ วรรณคดีก็เป็นวัฒนธรรม และเป็นเครื่องบันทึกวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรมก็คือ มีการส่งทอดและสืบทอดในขณะที่มีการสร้างสรรค์ และเปลี่ยนแปลงใหม่อีกส่วนหนึ่ง วัฒนธรรมต่างสมัยของสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีกระแสสัมพันธ์สืบเนื่องกันไม่มากนักน้อย ส่วนที่ว่าคนรุ่นใหม่จะสืบทอดวัฒนธรรมส่วนใดของคนรุ่นเก่าหรือไม่นั้น อยู่ที่การเลือกเฟ้นให้เหมาะแก่สังคมของเขาเองที่กำลังเป็นอยู่ หรือที่เขาอยากให้เป็นไป ก่อนที่จะเลือกรับหรือเลือกทิ้ง คนรุ่นใหม่ทั้งทำความเข้าใจหาเหตุผลของวัฒนธรรมนั้นด้วยใจเป็นกลาง เมื่อเข้าใจว่าวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไรหรือเพื่อตอบสนองความต้องการใดของสังคม ก็จะเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นจำเป็นแก่สังคมในสมัยนั้นอย่างไร และจำเป็นแก่สังคมในสมัยของตนซึ่งมีองค์ประกอบเหมือนหรือต่างกันออกไปอย่างไรบ้าง แล้วจะได้วินิจฉัยดูว่าแนวทางวัฒนธรรมปัจจุบันของตนจะเป็นไปในรูปใด หรือควรจะทำให้เป็นไปในรูปใด

วรรณคดีเป็นเครื่องบันทึกวัฒนธรรมได้บ้าง แม้จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม วรรณคดีกับสังคมมักจะหนีกันไม่พ้น ความคิดส่วนตัวของกวีอาจจะได้รับอิทธิพลจากค่านิยมของสังคม หรือบางทีความคิดของกวีอาจมีบทบาทในการสร้างค่านิยมใหม่แก่สังคมได้ เมื่ออ่านวรรณคดีเราจะเข้าใจ โลกและชีวิตในทัศนะของกวีซึ่งอาจเป็นตัวแทนของคนบางกลุ่มในบางยุคบางสมัย หรืออาจจะเป็นตัวแทนของมนุษยชาติในลักษณะอันเป็นสากลก็ได้

บางทีนักเรียนที่เรียนวรรณคดีไทย หรือแม้แต่ครูเองก็พากันคิดว่า วรรณคดีเป็นเรื่องไกลตัวเหลือเกิน เช่นมีแต่เรื่องเป็นไปไม่ได้ เหลือเชื่อ ตัวละครก็มีแต่สัตว์

ประหลาดเป็นครุฑ เป็นนาค นางยักษ์ นางเงือก และอื่นๆ อีกร้อยแปด ดูเหมือนว่าจะเป็นประเพณีการเรียนวรรณคดีไทยอย่างหนึ่ง ที่ครูมักจะกะเกณฑ์ให้นักเรียนทำตัวเป็นเครื่องบันทึกเสียง โดยไม่ต้องคิดหาเหตุและผลในเรื่องที่ท่องจำนั้น เช่นเดียวกับวิชาอื่นๆ อีกหลายวิชาที่นักเรียนจะต้องท่องจำตัวเลข หรือวันเดือนปีโดยปราศจากความเข้าใจ นักเรียนจะต้องท่องจำให้ได้ว่า ภูเขาพระสุเมรุ สูงกี่โยชน์ จะต้องท่องและท่องว่าพิภพที่หนังสืออ้างถึงเพียงคำเดียวนี้มีรายละเอียดปลีกย่อยอย่างไรบ้าง ที่จริงแล้ว น่าคิดว่ามีความจำเป็นเพียงไร ที่เราจะฝึกให้นักเรียนจำมากกว่าคิด ฝึกให้คอยรับคำสั่งมากกว่าหัดตั้งคำถาม ถ้าเราไม่รู้

ศัพท์ก็อาจกันคว้าได้จากหนังสืออ้างอิง เช่น พจนานุกรม ถ้าไม่รู้รายละเอียดของพิธี ก็อาจอ่านคำราโดยเฉพาะได้ แต่ดูเหมือนเราจะลืมคิดว่า เรามีได้ต้องการเรียนวรรณคดี เพียงเพื่อจะได้ท่องจำศัพท์แปลกๆ และเพื่อจะได้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางพิธีกรรมแต่อย่างใด

มีคำถามที่เรามักไม่ค่อยได้ถามกันว่า เราเรียนวรรณคดีเพื่ออะไร ถ้าไม่ใช่เพราะบุคคลข้างต้น ซึ่งก็ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก

หากเราได้เข้าใจว่าวรรณคดีคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไรแล้ว เราอาจจะพอมองเห็นได้ว่า วรรณคดีจะแสดงชีวิตจิตใจ และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งอาจมีทั้งหยาบข้างละเอียดบ้างในแง่มุมต่างๆ กัน ถ้ามนุษย์จะไม่พยายามศึกษา และเข้าใจตัวเองแล้ว จะมีชีวิตที่คลุมความหมายได้อย่างไร

สองศึกษารวรรณคดีในแง่ชมพูทวีปแห่งความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ดูบ้าง บางทีเราจะเห็นว่าวรรณคดีไม่ใช่เรื่องไกลตัวเลย สัตว์ประหลาดในนิยายโบราณยังไม่หายไปจากโลก เพราะมันสนองสัญชาตญาณบางส่วนของมนุษย์ที่มีร่วมกันทุกยุคสมัย แต่ก่อนคนโบราณหาเหินหาได้ในจินตนาการ และเดี๋ยวนี้คงไม่มีใครปฏิเสธว่า โปยมยานทั้งหลายทั้งของจริง และในจินตนาการของคนสมัยใหม่ จะไม่ได้รับแรงบันดาลใจจากจินตนาการส่วนรวมของมนุษย์ตั้งแต่กึ่งคำบรรพ์ พระเอกอย่างเจมส์-บอนด์มีมานานแล้ว อภินิหารเหลือเชื่อของพระราม (อินทรี) อิเหนา (ชาว) ชุนแผน (ไทย) ยังไม่หายไปไหน เพียงแต่แปลงรูปร่าง สัตว์ประหลาดในการ์ตูน

ญี่ปุ่นก็ไม่ใช่ของใหม่อะไร

คุณเฒ่า วรรณคดีก็ดูเหมือนจะไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันสมัยใหม่เลย แต่ถ้าดูให้ดีสักนิดเราจะสนุกหาตัวอย่างเรื่องครุฑ เจ้าฟ้ากุ้งชมเรือครุฑในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคว่า “เรือครุฑยุดนาคหัว ล้อลอยมาพาดันผยอง” ถ้าเราจะถามตัวเองว่าครุฑมาเกี่ยวข้องกับคนไทยได้อย่างไร ก็จะได้คำตอบว่า ครุฑมาเกี่ยวข้องกับสังคมไทยนานแล้ว อินทรี (อินท) ถือว่าครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์ผู้ปราบยุคเข็ญในโลกโดยการแบ่งภาคอวตารมาเกิดเป็นปางต่างๆ คนไทยศิกใจปางรามาวตารมาก จนเมื่อจะขอพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดิน เราก็มักกล่าวว่าเก่งกล้าเหมือนพระราม (“พระดั่งองค์อาตาร แต่ก” ตะเลงพ่าย) เราเรียกเมืองหลวงของเราว่าอยุธยา หรือ ทวารวดี ไม่ว่าจะป็นกรุงเก่าหรือกรุงเก่า และเรามักจะเรียกพระมหากษัตริย์ของเราว่า รา-มาริบัติ ถามว่าความคิดนี้ยังสืบมาถึงเดี๋ยวนี้ไหม ตอบได้ว่าครุฑยังมีบทบาท เพราะครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์ พระนารายณ์อวตารมาเป็นพระราม เราจึงใช้ครุฑเป็นเครื่องหมายแทนพระมหากษัตริย์ของเรา ซึ่งเราขอพระเกียรติว่าเก่งเหมือนพระราม ครอบงำก็เรียกว่า ถ้าเขียนจดหมายราชการต้องใช้กระดาศตราครุฑ (เพราะเป็นเครื่องหมายว่า เป็นงานของพระราชฯ) ครุฑฟ้าห้วจะประดิษฐานบนธงมหาราช ซึ่งจะนับว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปหรือประทับอยู่ ณ ที่ใด

ยังมีความคิดอีกหลายอย่างในวรรณคดีที่ได้สืบทอดมาถึงปัจจุบัน บางอย่างเราเห็นทีที่จะรักษาไว้ แต่บาง

(ปรอดอ่านต่อหน้า 63)